

ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Луцишин Зоряна Орестівна

*професор кафедри міжнародних фінансів,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана;*

професор, помічник проректора з науково-педагогічної роботи.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
професор,*

Економіко-гуманітарний університет (WSEH), Бельсько-Бяла, Польща

Зінченко Антон Олегович

здобувач освітньо-наукового ступеня PhD,

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

Сучасна модель управління державними фінансами передбачає активне здійснення запозичень всередині країни та поза її межами. Зловживання запозиченнями, неефективне використання позикових коштів та їх залучення на не вигідних для держави умовах може спричинити нагромадження боргових зобов'язань, збільшення бюджетного дефіциту та навіть дефолт. Водночас, залучення додаткових ресурсів допомагає у прискоренні економічного зростання та подоланні кризових явищ, і тому є одним із найпоширеніших способів фінансування державного бюджету та характерне майже для всіх економік світу.

Здійснення та накопичення державних запозичень призводить до виникнення державного боргу. У широкому розумінні під державним боргом слід розуміти суму заборгованості держави перед кредиторами; зобов'язання держави щодо внутрішніх та зовнішніх позик, які залишаються після відрахування погашення їх частини; суму накопичених за попередні роки дефіцитів державного бюджету за мінусом його позитивного сальдо [1]. Кредиторами держави може виступати населення, бізнес, локальні та міжнародні банки, фінансові інституції, міжнародні валютно-фінансові організації та уряди іноземних країн.

Державний борг має низку характерних ознак:

- 1) є формою публічного боргу;
- 2) виникає лише між державою та кредитором;
- 3) є строковими борговими зобов'язаннями;
- 4) забезпечується всіма державними активами;

5) покриває дефіцит бюджету та є інструментом погашення існуючих зобов'язань держави перед кредиторами;

6) має визначені часові межі, тобто стадії виплати тіла кредиту та обслуговування державного боргу;

7) є інструментом відстрочення виплати фінансових зобов'язань на виробництво суспільних благ, і здійснення грошово-кредитної політики держави;

8) даний вид зобов'язань виникає в результаті укладення міжнародної правової угоди

9) має стійку тенденцію до зростання [2].

В основі зростання державного боргу більшості країн світу лежить кейнсіанська теорія яка передбачає використання державних запозичень для стимулювання економічного зростання. Сьогодні існує два традиційних способи фінансування дефіциту державного бюджету: грошова емісія та запозичення. Запозичення передбачають переміщення грошей від одного економічного агента до іншого, тому не призводить до активізації інфляційних процесів та вважаються менш шкідливими [3].

Державні запозичення активно використовуються і країнами Європейського союзу. За підсумками II кварталу 2024 року у порівнянні з попереднім співвідношення розміру державного боргу до ВВП країн що входять до зони Євро збільшилось з 87,80% до 88,10%, а країн ЄС – з 81,30% до 81,50%. При цьому близько 84,00% державного боргу як країн зони Євро, так і ЄС припадало на боргові цінні папери. Станом на кінець II кварталу 2024 року найвище співвідношення державного боргу до ВВП мали Греція (163,60%), Італія (137,00%), Франція (112,20%), Бельгія (108,00%), Іспанія (105,30%) та Португалія (100,60%), а найменше – Болгарія (22,10%), Естонії (23,80%) та Люксембург (26,80%) [4].

В умовах обмеженості ресурсів раціональне використання бюджетних коштів стає одним із основних завдань сучасної держави. Особливо коли для фінансування бюджетних витрат на постійній основі використовуються державні запозичення, а від ефективності управління державним боргом залежить можливість держави забезпечити свою обороноздатність, захист правопорядку та охорону прав і свобод громадян.

Управління державним боргом – це процес складання та реалізації стратегії використання державних запозичень з метою залучення фінансування в обсязі, необхідному для досягнення державою поставлених цілей. Ефективне управління державним боргом передбачає, що навіть у разі виникненні обставин непереборної сили, збільшення його темпів та обсягу буде залишатися керованим державою, а рівень ризиків та витрат на обслуговування на прийнятному рівні. Багаторічна історія управління державним боргом різними країнами світу показала, що погано структурована заборгованість (в розрізі боргових фінансових

інструментів, їх валюти, відсоткових ставок, термінів та умов погашення) неодноразово ставала причиною виникнення та поширення економічних криз. Наприклад, залучення боргових коштів на короткий термін створює загрози для пролонгації заборгованості на прийнятних для держави умовах, а обслуговування частина боргу деномінованої в іноземній валюті – тиск на обмінний курс. Тому розумне управління державним боргом разом із раціональною бюджетною політикою можуть зробити країну менш чутливою до кризових явищ [5].

Управління державним боргом здійснюється на основі п'яти принципів:

1) безумовності, тобто обов'язкового виконання державою всіх зобов'язань перед інвесторами та кредиторами, які держава як позичальник взяла на себе при здійсненні запозичень;

2) зниження ризиків, зокрема пов'язаних із волатильністю ринків капіталу під час залучення та обслуговуванні державних запозичень;

3) вибір оптимальної структури портфеля боргових зобов'язань за термінами обігу та погашення;

4) розподіл заборгованості перед кредиторами резидентами та нерезидентами;

5) прозорості – дотримання відкритості при здійсненні державних запозичень, доступу міжнародних рейтингових агентств до достовірної інформації про економічний стан держави для забезпечення кредитної репутації та здійснення рейтингування держави-позичальника [3].

У країнах ЄС виділяють три інституційні моделі управління державним боргом: агентську, урядову та банківську. Агентська модель є найбільш розповсюдженою та характерна для таких країн ЄС як: Австрія, Бельгія, Греція, Ірландія, Латвія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словаччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Швеція. В країнах з агентською моделлю управління боргом здійснюється окремою структурою (агентством), яке в більшості випадків підпорядковується міністерству фінансів або казначейству, від його імені та за його дорученням здійснює випуск, обслуговування та погашення державних цінних паперів. Менеджмент таких агентств здійснюється на основі принципів корпоративного управління, персонал винаймається на професійній основі, а діяльність підлягає обов'язковому аудиту. Урядова модель запроваджена в Естонії, Іспанії, Італії, Литві, Люксембурзі, Польщі, Словенії, Чехії та передбачає управління державним боргом визначеною урядовою структурою. Банківська модель запроваджена в Данії, на Кіпрі та Мальті [3].

В сучасних умовах здійснення державних запозичень для фінансування бюджетних витрат активно використовується більшістю країн світу. Отримання ресурсів в запланованому обсязі, навіть коли їх частина залучається на умовах позики, дозволяє державі виконувати

функції з охорони території і населення від зовнішньої агресії, забезпечувати законність і правопорядок, стимулювати економічне зростання, розбудовувати інфраструктуру, підвищувати соціальні стандарти, стимулювати науково-технічний прогрес тощо. В той же час, нагромадження державних запозичень призводить до утворення та збільшення розміру державного боргу, що може спричинити кризові явища. Тому управління та обслуговування державного боргу є пріоритетним завданням будь-якої країни. Активно державні запозичення використовуються і країнами ЄС, кожна з яких обирає одну із трьох моделей управління державним боргом: агентську, урядову та банківську. Проте сам по собі вибір тієї чи іншої моделі не може стати запорукою успіху, адже при здійсненні управління державним боргом має бути врахована структура портфелю державних запозичень, їх розподіл серед кредиторів, ризики обумовлені кон'юнктурою ринків капіталу та багато інших чинників.

Список використаних джерел:

1. What is the national debt. URL: <https://fiscaldata.treasury.gov/americas-finance-guide/national-debt/> (дата звернення: 10.11.2024).
2. Гарбінска-Руденко А., Лямзіна О.В. Поняття та значення державного боргу України в умовах воєнного стану України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Розділ VII. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. 2022. С. 259–263. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/49.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).
3. Управління державним боргом: Навчальний посібник / Прутська О.О., Сьомченков О.А., Гарбар Ж.В. та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 216 с.
4. Government debt at 88.1% of GDP in euro area. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-euro-indicators/w/2-22102024-bp#fragment-15944082-grio-inline-nav-1> (дата звернення: 10.11.2024).
5. Guidelines for Public Debt Management. URL: <https://www.imf.org/external/np/mae/pdebt/2000/eng/index.htm#4-4/> (дата звернення: 10.11.2024).